

GOLDMARK KÁROLY (1830-1915)

2015-ben Goldmark Károly zeneszerző születésének 185., halálának 100. évfordulójára emlékezünk. Harmadik évforduló is kapcsolódik az idei évhez: 140 éve mutatták be a Sába királynője c. operáját Bécsben (1875. március 10.), amely világhírűvé tette az addig ismeretlen zeneszerzőt. Előadásomban a zeneszerző életének rövid felidézése mellett munkássága megítélésének változásáról beszélek, valamint a zeneszerző és szülővárosa, Keszthely kapcsolatáról is szólok.

A 19. század vége, a századforduló valamint a 20. század első évtizedének megkérdőjelezhetetlen tekintélyű és népszerű művésze volt. „1900-ban, 70. születésnapján számos kitüntetésben részesült, 10 évvel később pedig országos ünnepségsorozatot, díszhangversenyeket rendeztek tiszteletére és a Budapesti Tudományegyetem tiszteletbeli bölcsészdoktorává avatta”¹ Túlzás nélkül állítható, hogy a korszak Magyarországára Liszt Ferenc mellett Goldmark Károlyt tekintette a nemzet legjelentősebb komponistájának, aki Európa-szerte megalapozta a magyar zeneszerzés hírnevét. Goldmark művei a budapesti hangversenyélet állandó és sikeres szereplői voltak. Manapság azonban bántóan ritkán emlegetett és játszott a szerző. Kecskeméti István: Goldmark Károly recepciói – Visszatekintés halálának 75. évfordulóján c. cikkében így írt 1989-ben: „Napjainkban Goldmark Károly életműnek ismereti foka mélyponton van. Sokan a nevét sem hallották; még a zeneközönség nagy része is csak néhány címet ismer másfél százra tehető kompozícióból...”² Kecskeméti áttekinti a Goldmarkhoz kapcsolódó fontos évfordulókat, az ezekhez köthető események tükrében nyomon követhető az egykor

¹ Retkes Attila: Gényusok és mesteremberek Klasszikus és Jazz Kiadó 2014. 79. o.

² Muzsika 1989. december Harminckettedik évfolyam 12. szám Kecskeméti István: Goldmark Károly recepciói

jelentős, sikeres zeneszerző ismertségének, népszerűségének csökkenése, amely elvezet a mai állapotig.³ 1910-ben szülővárosában, Keszthelyen, emléktáblát avattak fel jelenlétében. Ez volt az első nagy évfordulós ünnepség, amelyről később részletesen beszéltek.

1930-ban születésének 100. évfordulóján még mindig tartott Goldmark nimbusza. A filharmóniai zenekar Dohnányi Ernő vezényletével adott hangversenyt Keszthelyen, az ünnepség résztvevői még személyesen emlékeztek Goldmarkra, közeli hozzátartozók is éltek „akik a hagyaték túlnyomó és legértékesebb részeit a magyar állam tulajdonába jutatták.”⁴ Számos eredeti kottakézirat, levél, hangversenymeghívó, plakát került a Zeneakadémia akkor létesült Goldmark emlékszubájába, majd Keszthely Helikon Könyvtárába (a későbbi Kastélymúzeumba, amelynek parkjában 1965 óta Goldmark mellszobra áll). Ehhez az évfordulóhoz kapcsolódik Kálmán Mária Goldmark monográfiája a magyar vonatkozásokról. Ekkor kezdi meg négy évtizedig tartó Goldmark publikációinak sorát Klempa Sándor Károly, későbbi veszprémi címzetes püspök.

Ezután azonban darabjai, operái ritkán kerültek előadásra, a Sába királynője Bécsben 1937-ben volt látható utoljára, nálunk az 1960-as évek végén került színre, csak a debreceni Csokonai Színház játszotta az 1970-es évek elején is. A 125. évfordulóhoz köthető az egy évvel később 1956-ban megjelent Káldor Márton-Várnai Péter Goldmark monográfia, illetve Várnai Péter Goldmark élete képekben című könyve.

Az 1980-as 150. születési évforduló az életmű konzerválásnak jegyében telt. Az életmű átköltözött a hanglez és rádióstúdiókba. A Magyar Rádió, a Hungaroton számos felvételt készített a szerző műveiből. Ekkor szimfonikus zenekari műveit, valamint a Sába királynőjét vették fel, később azonban Hlavacek Tihamér előadásában zongora darabjai is hanghordozóra kerültek. A Goldmark kompozíciók kéziratos és hangzó archívuma ma már a leggazdagabb állománnyal Magyarországon található.⁵

Goldmark újrafelfedezésének kísérlete mégsem az operaszínpadon, vagy a koncertteremben történt meg, hanem egy balettelőadáson. A nagyszerű koreográfus és rendező Seregi László 1994-ben vitte színre Shakespeare trilógiájának utolsó darabját a Makrancos Katát. Elmondása szerint a baletthez zenét keresve, autórádiójában hallott egy általa nem ismert friss, sodró lendületű művet, amely a balett kísérőzenéjének első mozaikja lett. Mint kiderült, ez Goldmark Tavasszal című szimfonikus nyitánya volt és ezen a

³ u.a.

⁴ u.a.

⁵ u.a.

nyomon elindulva, számos Goldmark művet meghallgatva része lett a balettzenének a Falusi lakodalom szimfónia is. A Goldmark idézeteket Hidas Frigyes zeneszerző ötvözte egésszé. A balett hatalmas sikerében része volt Goldmark zenéjének is.

De térjük vissza Keszthelyre, ahol 1830. május 18-án megszületett Goldmark Károly. A keszthelyi Kossuth Lajos utca (régii nevén Főutca) végén áll az impozáns Festetics Kastély, a kapu mellett hosszan nyúlik el az intézői ház, itt található a gimnázium, amely abban az időben a ferencesek, majd a csornai premontrei prépostság irányítása alatt állt, mellette a római katolikus templom. Az utca közepén, néhány száz méterre a kastélytól található az egykori Pethő ház, a zeneszerző szülőháza. A későközépkori földesúri kúria mai képét a 18. században nyerte el. A barokk stílusú bolthajtásos kapun bejutva elének tárulnak a földszint és az emelet barokk árkádjai. Az udvar végén áll a zsinagóga, melyet az egykori zsidó imaház helyén építtetett Festetics György 1780 körül Hofstadter Kristóf tervei alapján. A zsinagógát 1852-ben átépítették, 1891-ben pedig megkapta a ma is látható eklektikus homlokzatát. E zsinagóga kántora és hitközségi jegyzője volt Goldmark Ruben a zeneszerző édesapja, akinek otthonában gyerekek hada nyüzsgött. Az apa Lublinból vándorolt be első felesége halála után. Második felesége a pápai kántor lánya volt, ő Goldmark Károly édesanyja. A családban 21 testvér volt, az édesapa bére nagyon kevés, így a nélkülözés végigkísérte életüket, így Goldmark Károly gyermek és ifjú éveit is. Elmondásuk szerint gyakran hangzott föl zene a kántori lakásban. Goldmark négy éves volt amikor Tabra, majd Németkeresztúrra költöztek. Kevés emléke maradt szülővárosáról, erről így beszélt a Zala c. lap 1910. május 4. számában: „négy esztendő voltam amikor elkerültem Keszthelyről, de még homályosan előttem áll annak a háznak a képe, amelyben születtem (...) szeretettel gondolok vissza rá.”

Magánúton ill. a soproni zeneegyleti iskolában hegedülni tanult, majd Bécsben élt, ahol féltestvére, Goldmark József segítette tanulmányait. Nemcsak ifjúsága, de felnőtt életének jó része is nyomorban telt. Eközben azonban jó hegedűssé képezte magát, bécsi, pesti, soproni zenekarokban játszott hegedűsként. Tanítványai voltak, akiket zongorázni tanított, „közben jobbára mester nélkül könyvekből, zeneművek tanulmányozása útján szerezte meg rendkívüli nagy tudását.”⁶ Időközben egyre több művet mutatták be, amelyek sikert arattak (Sakuntala nyitány – 1865), de az igazi siker 45 éves koráig váratott magára, amikor a bécsi Hofoper bemutatta a Sába királynője c. operáját, amely világhírűvé tette. Ezután még számos művet írt pld. öt

⁶ u.a.

operát, zenekari nyitányokat, a Falusi lakodalom (1875) c. szimfóniát, az amoll hegedűversenyt (1877), a II. szimfóniát (1887).

A már korábban említett 1910-es 80. születésnapjára alkalmából, a Bécsből szülővárosába hazalátogató Goldmark Károlyt a város világi és egyházi vezetése fogadta mély hódolattal. Keszthely város előljárói 1908-ban határozták el, hogy a város születőttjé 80. születésnapján emléktábla avatással ünneplik. Az ünnepség szervezésével Fodor Izsó hegedűművészt bízták meg. 1910 márciusában az idős zeneszerzőt keszthelyi hivatalos küldöttség kereste fel, aki csak annyit kért, hogy ne május 18-án, hanem 21-én legyen az ünnepség, mivel 18-án Bécsben köszöntöttek. Berkes Ottó a keszthelyi Főgimnázium igazgatója felkérte legyen a vendége a premontrei háznak. Goldmark örömmel fogadta a meghívást, hiszen szeretett féltestvére József is itt végezte tanulmányait. Az ünnepelt vonattal érkezett Budapestről Hubay Jenő és Popper Dávid kíséretében. Balatonszentgyörgyön át kellett szállniuk, Keszthely küldöttsége pedig eljűk ment. Szűlővárosának vasútállomásán hatalmas tömeg fogadta, díszbéd, szónoklatok, pohárköszöntők következtek. Délután 4 órakor leplezték le szűlőházon Lukácsi Lajos domborműves emléktábláját. A portré háttérében egy hárfa, majd a Sába királynője egy kis kottarészlete látható. Az ünnepi szónok Dr. Lakatos Vince premontrei tanár volt. Később a keszthelyi Iparos Dalkör adott szerenádot. Este 8 órakor kezdődött a díszhangverseny a katonai lovardában, ahol kétezer főnyi közönség foglalt helyet. A Budapestről leutazó filharmóniai zenekart Kerner István vezényelte. A műsoron a Sakuntala nyitány, a Falusi lakodalom, néhány ária Szoyer Ilona és Takács Mihály előadásában szerepelt. A hegedűversenyt a fiatal Szigeti József adta elő.⁷ Érdekeség, hogy az ünnepség védnőkei között ott szerepelt az akkor 29 éves Bartók Béla neve is.

Goldmark néhány héttel később köszönőlevelet írt Dr. Nagy István városbírónak Bécs, 1910. június 8-i keltezéssel: „mélyen tisztelt városbíró úr. Az a megtisztelés és kitüntetés, melyben engem Keszthely város a remek ünnepnapon részesített szép emlékekben gazdag életemben a legszebbek közé tartozik és soha nem fog bennem elmaradni. Ami pedig ezen a gyönyörű napon szívemet gyakran felhevítette és szemembe könnyeket idézett, az a láthatóan megnyilatkozó szeretet volt, mely minden szűvből, minden tekintetből felém sugárzott és világított. És ez a szeretet „ez az én hitvallásom” célja és végső igyekvése minden nagy, nem csupán művészi törekvésnek. Ezerszeresen szívélyes köszönettel üdvözli önt és mindazokat, kik a

⁷ kataliszt. blogspot.hu/2015/05/goldmark-karoly-keszthelyi-gyokerei.html

pompás ünnep résztvevő tényezői voltak. Mély, belső tisztelet kifejezésével Goldmark Károly.”⁸

A zeneszerzőről, aki több, mint 60 évnyi bécsi tartózkodás után sem mondott le magyar állampolgárságáról, mindent elmond ez a levél.

2015 nyarán magam is Keszthelyen jártam. Megnéztem Goldmark Károly szülőházát, a zsinagógát. Az is érdekelt, hogy az évforduló alkalmából a szülőváros milyen programokat szervez.

Keszthely önkormányzata még 2015 elején emlékbizottságot alapított az emlékév eseményeinek koordinálására. A következőkben ezekből idézek:

2015 május 18. Megemlékezés és koszorúzás volt a szülőház előtt, a zeneszerzőre Dr. Cséby Géza irodalomtörténész emlékezett, Ruzsics Ferenc polgármester koszorúzott

2015. június 7-én a keszthelyi Goldmark Művelődési Központban emlékhangversenyt rendeztek. Hlavacsek Tihamér, Szabó Ferenc János valamint Takácsné Nagy Gabriella játszott a zeneszerző zongora ill. kamaraműveiből. (Hlavacsek Tihamér az a zongoraművész, akinek nevéhez Goldmark összes zongoradarabjának tematikus első kiadása fűződik.)

2015. szeptember 5-én a Helikon Kastélymúzeumban nyílt meg a „A magyar kisváros bölcsőjétől a világhírig” című emlékkiállítás Goldmark halálának 100. évfordulója alkalmából, 2015. december 31-ig látogatható.

2015. október 1-én keszthelyi Balaton Színházban a Szervanszky Quartet tartott emlékkoncertet. Műsoron Goldmark op. 5-ös vonósnégyese szerepelt.

A keszthelyi programon kívül, a teljesség igénye nélkül felsorolok még néhány fontos eseményt:

2015. július 1. Operaház. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem opera szakos hallgatói bemutatták Goldmark: Téli rege c. operájának keresztmet-szetét Almási-Tóth András rendezésben.

2015. július 3., 5. A Sába királynője c. opera bemutatója a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon, rendező: Káel Csaba, karmester: Héja Domonkos. Szereplők: Gál Erika, Kelemen Zoltán, Sümegi Eszter, Nutthaporn Tammati. Az operát **2015. október-november** folyamán az Erkel Színház is bemutatta.

2015. december 11-12. A 20-21. Századi Magyar Zenei Archivum konferenciát szervez Goldmark Károly halálának 100. évfordulója alkalmából Exoticism, Orientalism and National Identity in Musical Theatre címmel.

⁸ Zalai Közlöny 1910. június 20. szám

Szegedi koncertek: **2015. április 22.** Klara Fenyo Bachall és Maczelka Noémi kamarakoncertje – SZTE Aula

2015. május 13. Goldmark Károly emlékest és kiállítás megnyitó – Somogyi könyvtár.

Az, hogy a 2015-ös háromszoros évforduló mennyiben segítette Goldmark Károly újrafelfedezését, később dől el. Ami biztos, olyan művei hangzottak el, amelyeket hosszú évtizedek óta nem játszottak, így a zeneszerető közönségnek alkalma volt számos nagyszerű darabjával találkozni.

Forrásjegyzék

http://caruso.blog.hu/2015/01/02/100_eve_hunyt_el_goldmark_karoly

kataliszt. blogspot.hu/2015/05/goldmark-karoly-keszthelyi-gyokerei.html

www.tvkeszthely.hu/hirek/6353/goldmark-karoly-elott-tisztelegtek/

www.tvkeszthely.hu/hirek/6402/goldmark-emlekkoncert/

Kecskeméti István: Goldmark Károly recepciói Muzsika 1989. december

Harminckettedik évfolyam 12. szám

Retkes Attila: Gényusok és mesteremberek Klasszikus és Jazz Kiadó 2014.